
Wprowadzenie

Pytanie o to, dlaczego niektórzy ludzie częściej od innych zachowują się heroicznie, zadają sobie nie tylko zwykli ludzie, ale także badacze-psycholodzy. Najprawdopodobniej posiadanie pewnych cech psychologicznych może zwiększyć prawdopodobieństwo heroicznego zachowania (JAYAWICKREME, DiSTEFANO, 2012), w psychologii nie przedstawiono jednak żadnych systematycznych badań nad potencjalnymi związkami heroizmu z osobowością i temperamentem. Pomiar heroizmu, szczególnie ilościowy, jest więc w psychologii naukowej tematem względnie nowym. Jeśli natomiast przyjrzeć się dziejom kultury, można jednak zauważyć, iż heroizm od dawna ma swoje miejsce w percepcji społecznej jako ważna wartość oraz istotne zagadnienie. Począwszy od sylwetki bohatera antycznego, mit heroiczności zaspokajał ważne ludzkie potrzeby – zarówno emocjonalne, jak i poznawcze, takie jak potrzeba widzenia nadzwyczajnej mądrości, posiadania nadziei na ratunek, inspiracji postacią bohatera (ALLISON, GOETHALS, 2015). Podziw dla osób heroicznych jest ponadczasowy – z badania FARTHINGA (2005) wynika, że ludzie preferują jako potencjalnych przyjaciół osoby, które ryzykowały w swoim życiu heroicznie i cenią je wyżej niż osoby ryzykujące dla sportu. Dla cieszenia się podziwem i szacunkiem społecznym nie wystarczy zatem tylko ryzykować, ryzyko powinno być prospołeczne i charakteryzować się wielkością, skutecznością lub poświęceniem. Wydaje się, iż w ostatnich latach rozumienie heroizmu w nauce przeszło z fazy banalności ujęcia problemu i braku zainteresowania do koncentracji na heroizmie jako heterogenicznym zjawisku badawczym.

Dla większości ludzi bohaterem jest ktoś poświęcający swoje zasoby indywidualne dla innych, co związane jest nieodłącznie z posiadaniem pewnych intencji moralnych i działaniem dla dobra innych ludzi. Czy jednak możemy mieć pewność, iż bohaterem kierują pobudki czysto moralne? Intencje podmiotu nie są możliwe do zweryfikowania bez badań, a motywacja do heroizmu i zachowanie heroiczne nie muszą być wobec nich izomorficzne. Badania wskazują, iż osąd moralny i zachowanie należy traktować jako części dualnego procesu lub nawet jego elementy dystynktywne. Zachowanie moralne jest efektem działania innych mechanizmów niż te leżące u podstaw osądu moralnego. Przykładem jest psychopatia, w której rozumienie norm moralnych jest jak najbardziej obecne, ale jest równocześnie niezależne od zachowania, które, dodajmy, bardzo często nosi znamiona postępowania niemoralnego (CIMA, TONNAER, HAUSER, 2010; FRANCIS, HOWARD, HOWARD, GUMMERUM, GANIS, 2016; RITCHIE, FORTH, 2016; TASSY, DERUELLE, MANCINI, LEISTEDT, WICKER, 2013). Co więcej, badania wskazują, iż moralność wyjaśnia mniejszy procent wariacji zachowania w porównaniu do zmiennych z obszaru psychologii osobowości (JONASON, ZEIGLER-HILL, OKANA, 2017).

Heroizm w ujęciu przedstawionym w niniejszej pracy nie jest rozpatrywany w kontekście bezpośredniego rozumowania moralnego, udało się jednak zweryfikować powiązanie heroizmu z uczciwością, czyli czynnikiem osobowości uznawanym za silnie odzwierciedlający komponenty moralne. W teoriach psychologicznych jako wskaźnik prospołeczności traktowany jest właśnie wysoki poziom uczciwości, który stoi w opozycji do Ciemnej Triady Osobowości opisywanej jako konstrukt o niskim poziomie prospołeczności (WERTAG, BRATKO, 2016).

Z uwagi na wątpliwości dotyczące powiązania heroizmu z „dobrymi intencjami”, byciem uczciwym i kierowaniem się wyłącznie troską o dobro obcych ludzi, rzetelne zbadanie heroizmu wymaga potraktowania go jako niezależnego od motywacji prospołecznych i altruizmu. Zbadawszy, w jakim kontekście opisywana jest w literaturze prospołeczność, można zauważyć, iż zachowania prospołeczne definiowane są jako aktywności, których intencją jest odnoszenie korzyści przez innych zamiast korzyści własnej (WERTAG, BRATKO, 2016). Jako przykłady takich właśnie działań podawane są tutaj: pomaganie, pocieszanie i dzielenie się z innymi (ZUO, WANG, XU, WANG, ZHAO, 2016). Czy jednak w wymienionych zachowaniach pomocowych można z całą pewnością wykluczyć odnoszenie własnych korzyści? Takie wyjaśnienie nie jest wystarczające dla pełnego i rzetelnego jego opisu heroizmu, ponieważ zachowania heroiczne – mimo iż zewnętrznie charakteryzujące się prospołecznością – mogą wynikać zarówno z motywacji prospołecznej, jak i z innej (na przykład w przypadku osoby o negatywnych cechach osobowości). Nie zmienia to jednak faktu, iż zachowania heroiczne są zachowaniami pożądanymi z punktu widzenia dobra społecznego, co nie jest kwestionowane ani przez psychologów, ani przez pedagogów (HALPIN, 2010).

Wyniki badań wskazują na niezwykle interesujący fakt – heroizm może posiadać „ciemną stronę”, wymiar klasycznie łączony z działaniami wymierzonymi przeciwko innym ludziom (FRANCO, BLAU, ZIMBARDO, 2011; LYONS, 2005; SMITH I IN., 2013). Rezultaty kilku badań wykazały także istnienie różnic między heroizmem i altruizmem (FRANCO, BLAU, ZIMBARDO, 2011; KELLY, DUNBAR, 1998; OSSWALD, GREITEMEYER, FISCHER, FREY, 2010; SMITH, LILIENFELD, COFFEY, DABBS, 2013), w związku z czym uznać można, że przeprowadzone badania poddają w wątpliwość także to, czy heroizm jest wyłącznie „większą” i spektakularniejszą odmianą altruizmu. W wątpliwość poddawane są także definicje heroizmu „codziennego”, dostępne w literaturze.

Z uwagi na niszę badawczą i teoretyczną w przeprowadzonym badaniu skupiono się na poszukiwaniu uwarunkowań heroizmu, możliwości wyodrębnienia prototypów heroicznych (także z obszaru negatywnych cech) i określenia różnic między populacją ogólną a osobami wykonującymi specyficzne zawody, łączone w społecznej świadomości z heroicznym zachowaniem. Z uwagi na to, iż heroizm jest zmienną wrażliwą na oddziaływanie norm społecznych, oprócz jawnej postawy i motywacji jawnej zbadano także motywację utajoną.

Dążono do jak najgłębszego oraz wielotorowego zbadania tak inspirującego zjawiska, jakim jest heroizm oraz jego precyzyjnego opisu teoretycznego.